

**UKRAJINSKÁ HISTORIOGRAFIE
V 90. LETECH 20. STOLETÍ
NĚKOLIK POZNÁMEK K JEJÍMU VÝVOJI**

BOHDAN ZILYNSKYJ

Zkoumání ukrajinských dějin v českém prostředí zaostává už poměrně dlouho za výsledky literárněvědné i jazykovědné složky ukrajínistického vědního oboru. Nejmarkantnějším dokladem tohoto stavu je asi skutečnost, že se dosud nepodařilo vydat již dlouho připravovanou původní syntézu ukrajinských dějin.¹ Přitom po r. 1989 rychle zmizely všechny skutečnosti omezující český výzkum a interpretaci ukrajinského dějinného vývoje. Jeho potřebnost je nesporná, uvážíme-li velikost i význam ukrajinského území nacházejícího se na jednom z okrajů areálu středovýchodní Evropy.²

Důležitou podmínkou, bez které nemůže být zajištěn úspěšný vývoj české historické ukrajínistiky, je samozřejmě znalost vývoje a současného stavu ukrajinské historiografie v českém prostředí.³ V této práci jsem se pokusil o vytvoření určité výchozí orientační pomůcky zmapováním některých vývojových rysů ukrajinského dějepisectví v letech 1991–2000. V žád-

¹ Tuto práci zatím jen zčásti nahradil upravený a doplněný překlad ukrajinského učebního textu o dějinách Ukrajiny 20. století, srv. O. Bojko-V. Goněc, *Nejnovější dějiny Ukrajiny*, Brno 1997.

² Současná ukrajinská historiografie není zatím v českém prostředí soustavně sledována a hodnocena, což platí i v případě jejích nejzajímavějších publikací. Zatím není k dispozici ani žádný souhrnný text hodnotící vývoj české historické ukrajínistiky. K životu a dílu jejího čelného představitele srv. V. Veber, Vladimír Hostička sedmdesátiletý, in: *Ukrajina v současné české historiografii* (K 70. narozeninám V. Hostičky), Praha 2000, s. 16–21. Srv. několik shrnujících poznámek autora tohoto článku in: *Slovanské historické studie* 27/2001, s. 93–94.

³ Pro starší vývojové období splnil tuto úlohu J. Macůrek, *Dějepisectví evropského východu*, Praha 1946, s. 217–228, 264–265, výklad je ovšem doveden pouze do konce 30. let 20. století.

ném případě se nejedná o detailní práci doplněnou o podrobnou bibliografii předmětu, příslušné odkazy jsou naopak redukovány do poměrně skromného rozsahu. Snad se v nepříliš vzdálené době podaří konkrétně rozpracovat a ilustrovat proměny vztahu ukrajinských historiků k některým konkrétním obdobím a událostem nebo metodickým postupům.

Uchopení takto obecněji vymezeného tématu je komplikováno poměrně malou časovou vzdáleností od závěrečného časového mezníku, problémy způsobuje také těžká dosažitelnost značné části novějších odborných titulů v českém prostředí. Tyto nesnáze jsem se pokusil aspoň v hrubých rysech vyřešit přihlédnutím k vývoji dvou hlavních odborně-historických periodik Ukrajiny, časopisů *Ukrajinskij istoryčnyj žurnal (UIŽ)* a *Ukrajinskij istoryk (UI)*.⁴

Než přikročím k výkladu o vývoji v 90. letech, je třeba se pokusit o krátkou rekapitulaci stavu na konci předcházejícího decenia. Vývojové podmínky ukrajinského dějepisectví v této době lze označit jako kritické, takový stav však s malými proměnami existoval už od konce 20. let 20. století. Důsledky stalinského teroru, který ve 30. letech těžce zasáhl ukrajinské dějepisectví a zlikvidoval desítky jeho představitelů, bylo dlouhodobé. Na jakémsi jeho zakonzervování se podílelo i brežněvovské stagnační období, v jehož průběhu se nad ukrajinskou vědou přehnala druhá vlna represí, které byly sice méně drastické, značnou měrou však omezily manévrovací prostor ukrajinských odborníků.

Za této situace ukrajinská historiografie nedokázala dostatečně rychle využít podmínky, které se začaly rýsovat od poloviny 80. let v podmínkách gorbačovovské přestavby. Lze s poměrnou jistotou konstatovat, že míra vydavatelských aktivit a rozsah výzkumných zájmů ukrajinských historiků nedosáhly ani ve druhé polovině 80. let 20. století stavu z konce 20. let 20. století, kdy skončilo pro ukrajinské dějepisectví poměrně plodné a úspěšné desetiletí.

Ukrajiniští historikové dokázali v době přestavby využívat nově se otvírajících možností jen nesměle a pomalu. Příslušný vědní obor jako celek nebyl schopen reagovat dostatečně rychle na rostoucí společenskou objednávku vycházející ze snah o „odsovětštění“ a odideologizování obrazu ukrajinských dějin. Tento úkol přitom nemohla splnit úspěšně ani ukrajinská

⁴ K UIŽ srv. A. V. Sancevyč, in: *Radžanska encyklopedija istoriji Ukrajiny /dále: REIU/, tom 4, Kyjiv 1972, s. 360 a R. M., in: Encyklopedija ukrajinoznavstva- slovnykova častyňa /dále citováno: EU- SČ/, tom 9, Paris – New York 1980, s. 3425.*

emigrační historiografie, která v tu dobu existovala nepřetržitě už téměř sedmdesát let. Díla autorů z tohoto okruhu se ostatně na sovětskou Ukrajinu dostávala jen ve velmi malém počtu a byla dostupná zanedbatelně menšině odborníků.

Uvažujeme-li na základě kvantitativního hlediska, můžeme konstatovat, že na území sovětské Ukrajiny byl na konci 80. let 20. století dostatek, ne-li přímo přebytek odborných historických pracovišť i jejich zaměstnanců. Nejprestižnější odbornou institucí představoval Ústav dějin Akademie věd Ukrajinské SSR existující pod tímto názvem od r. 1936. V r. 1985 zde pracovali 144 odborní pracovníci rozdělení do shodně početných kategorií „starších“ a „mladších,“ a dále 85 pomocných vědeckých pracovníků. Zhruba dvě třetiny osazenstva byly organizovány v komunistické straně.⁵ Ústav byl i na konci sovětského období podřízen požadavkům vycházejícím z čelných kruhů Komunistické strany Ukrajiny, musel se tedy velkou mírou zaměřit na ideologizovaný výzkum a výklad nejnovějších dějin.

Také jiné ústavy zařazené do struktury AV USSR si zachovávaly určité vztahy k tematice historického výzkumu (Ústav archeologie, Ústav literární vědy, Ústav státu a práva, Ústav uměnovědy, folklóru a etnografie), význam těchto institucí pro další vývoj historiografie byl však přirozeně druhořadější. Za výjimku lze označit snad jen charakter a rezonanci literárně-historického výzkumu. Jeho výsledky zůstávaly pro ukrajinskou historiografii důležité vzhledem k roli ukrajinského písemnictví ve vývoji moderní fáze příslušného národního hnutí. V období přestavby lze také po určitou dobu pozorovat, že výzkumy literárních historiků, dotýkající se před tím tabuizovaných témat vznikaly s určitým předstihem před analogickými pokusy „čistých“ historiků.

Další kyjevskou institucí zaměřující se na pěstování historie tvořila příslušná pracoviště existující v rámci Státní university T. H. Ševčenka. Publikční možnosti historiků z tohoto pracoviště a také z ústředního archívního i knihovního pracoviště Ukrajiny nebo z jejích muzeí však zůstávaly omezenější než v případě pracovišť akademických.

Nelze však zapomenout na existenci a aktivity další kyjevské instituce, totiž Ústavu dějin strany při ÚV KSU, který byl zároveň filiálkou moskevského Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS a pod uvedeným názvem

⁵ Tyto údaje uvádějí A. V. Sancevič – N. V. Komarenko, *Razvitije istoričeskoj nauki v Akademii nauk Ukrainskoj SSR 1936–1986 gg.*, Kijev 1986, s. 186 a 189. Kniha přistupuje k tematice způsobem charakteristickým ještě pro předchozí stagnační období.

existoval od r. 1956. Rozsah jeho publikačních aktivit byl neobvyklý – kromě zajišťování překladu kompletního Leninova díla do ukrajinštiny (v 55 svazcích) vydával monografie a edice zaměřené prakticky výlučně na témata ze 20. století. Stranicko-historický ústav zajišťoval spolu s ústavem historickým vydávání UIŽ, které začalo až v létě r. 1957 – do té doby neměli ukrajinští historikové v SSSR k dispozici žádné své centrální periodikum.

Nejtíživějším problémem ukrajinské sovětské historiografie zůstala nesporně její nadměrná politizovanost a podřízenost vládnoucí ideologii vyúsťující až do dogmatickosti, se kterou „střežila čistotu“ základních tezí o vývoji Ukrajiny a jejích vztahů s Ruskem. Dlouhodobě závaznými zůstávaly některé teze nastolené ve stalinském období, které nesměly být zpochybněny ani v době vlády Nikity Chruščova.⁶ Nemožnost překročit tyto balvany ležící v cestě znesnadňovala samozřejmě také uplatnění metodologických inovací a posunů. Postavení i prestižnost historiografie ve společnosti za této situace pochopitelně upadaly a nebyly dány ani základní možnosti jejího dalšího vývoje a zdokonalování. Mnoho škody způsobila také okolnostmi vynucená orientace podstatné části historiků na témata z domácích dějin 20. století, která bylo nutno zpracovávat jen jako ilustraci dobově platných politických tezí.

Nepříznivé důsledky přineslo také omezování počtu knih, časopisů i sborníků, ve kterých by ukrajinská historiografie mohla prezentovat své výsledky jak na odborné, tak i popularizační úrovni. Na základě tradic brežněvovského období trvalo vydávání nemalé části odborných titulů o ukrajinské tematice v ruštině.⁷ V některých regionech Ukrajiny, a to nejen na Krymu, nebyly v ukrajinštině publikovány téměř žádné historické monografie ani sborníky.⁸

Za nešťastný jev lze označit také nadměrnou centralizaci výzkumné i publikační činnosti historiků. Tento trend omezoval možnosti všech ostatních odborných center včetně universitních měst i lokalit vybavených

⁶ Nejmarkantnějším příkladem je osud stranických tezí k 300. výročí „opětného sjednocení“ Ukrajiny s Ruskem, které bylo mohutně oslavováno na jaře r. 1954. K tomuto tématu srv: můj příspěvek ve sborníku *Rozvoj české společnosti v Evropské unii*, sv. 3, Praha 2004.

⁷ Kromě práce citované v poznámce 4 lze uvést ještě souhrnnou kolektivní monografii *Istoriografija istorii Ukrainskoj SSR* (zodp. redaktor I. S. Chmel), Kijev 1986. Zde je hodnocena z tehdejšího hlediska relativně novější odborná produkce ke všem obdobím ukrajinských dějin.

⁸ Toto konstatování se týká např. odborných center jižní Ukrajiny jako Odesa, Dněpropetrovsk nebo Doneck, ale také v odborné produkci charkovské se silně prosazovala ruština.

vysokými školami jiného typu. Zvláště tíživě postihla tato skutečnost Lvov, jehož význam ve vývoji ukrajinské (ale do značné míry i polské) historiografie byl před r. 1939, resp. 1944 klíčový. Zatímco tradice polské vědy ve Lvově po jeho připojení k SSSR téměř zanikla, vývoj ukrajinské historiografie v tomto městě byl po druhé světové válce přibrzděn v porovnání s místními tradicemi a možnostmi. Od r. 1951 zde vyvíjela činnost odbočka Ústavu společenských věd AV USSR zabývající se kromě jiných oborů také historickou tematikou. V jiných regionálních centrech zůstaly možnosti prohlubování historického výzkumu vázány na pracoviště mimoakademického typu. Nadměrná centralizace odborného výzkumu se zřetelně odrazila také na zaostávání ukrajinské historické regionalistiky.⁹

Koncem 80. let neexistoval na území SSSR žádný profesní spolek ukrajinských historiků. Ukrajinská společnost pro ochranu historických a kulturních památek zřízená na konci r. 1966 a usilující o aktivizaci zájmu širokých vrstev veřejnosti k této tematice nabyla charakteru masové společenské organizace.¹⁰ Velmi nejistá by byla odpověď na otázku, zda se v důsledku existence tohoto spolku zvyšovala reálná kvalita ochrany historických památek.

Z hlediska celosovětských poměrů a trendů byla ukrajinská historiografie v SSSR postupně zatlačována do periferního postavení a do stínu ruské historické vědy. Tím spíše se prohlubovala izolace ukrajinského dějepiscectví od historiografií jiných zemí i od mezinárodních institucí koordinujících vývoj této disciplíny. Charakteristická je účast jediného představitele ukrajinských historiků v rámci sovětských odborných delegací, které byly vyslány na tři mezinárodní historické kongresy konané v letech 1955–1965.¹¹

Překonávání výše jmenovaných i mnoha dalších nedostatků bylo spojeno i na konci 80. let se značnými těžkostmi, které byly nepochybně větší

⁹ V ukrajinštině je pro tuto oblast historické práce používáno termínu „krajeznavstvo“. Ukrajinskou historickou regionalistiku měl i na konci 80. let nadále reprezentovat ideologicky silně postižený 26dílný soubor *Istorijska mist i sil Ukrainskoj RSR*. Její ukrajinská varianta vyšla v letech 1967–1974, od r. 1974 začala vycházet ruská paralelní varianta (pod názvem *Istoria gorodov i sel Ukrainskoj SSR*).

¹⁰ Skutečnost, že společnost vykazovala v r. 1986 18 milionů individuálních členů zorganizovaných v 75 000 základních organizacích a kromě toho ještě 23 000 kolektivních členů vzbuzuje podezření, že se jednalo o značně formalizovanou aktivitu.

¹¹ A. V. Sancevyč, *Mižnarodni konhresy istorykiv*, in: REIU, tom 3, Kyjiv 1971, s. 144–145. Např. na stockholmském kongresu v r. 1960 čítala celá sovětská delegace 44 účastníků. Výjimkou byl „domácí“, moskevský kongres v r. 1970, jehož se zúčastnilo 1400 sovětských historiků. V rámci tohoto počtu se ovšem ztrácela delegace Ukrajinské SSR, přestože obsáhla netradičně velký počet účastníků – přes padesát.

než nesnáze, s nimiž zápasila ruská historická věda. Jen zdánlivou výhodu nabízela dlouhodobě přetrvávající podvojnost vývoje ukrajinské historiografie vzniklá už na počátku 20. let 20. století odchodem části historiků z ruské části Ukrajiny do protibolševické emigrace, resp. příslušností území západní Ukrajiny k jiným státním celkům než SSSR. Další výrazný příliv ukrajinských historiků z východní i západní Ukrajiny do zemí západního světa nastal poté, co si sovětská vojenská i stranicko-politická moc v letech 1943 a 1944 znovu a dlouhodobě podmanila celou tuto svazovou republiku včetně západoukrajinských území.

V 80. letech 20. století byla však už situace emigrační historiografie jiná, protože se završila základní generační obměna. Většina ukrajinských historiků činných v západním světě nemohla být oprávněně nazvána emigranty. Bez ohledu na svou příslušnost k ukrajinské národní skupině náleželi příslušníci z tohoto okruhu k historiografiím příslušných západních států, zejména USA a Kanady. Další ukrajinští odborníci byli ovšem soustředěni ve větším počtu západních zemí. Koordinaci jejich úsilí umožňoval už zmíněný časopis (UI). Jeho vydávání, které začalo v r. 1965, zaštiťovala Ukrajinská historická společnost (UIT), která ze svého centra působícího na území USA zajišťovala vzájemné kontakty a soudržnost všech ukrajinských historiků žijících mimo SSSR.

Značné rozdíly mezi oběma částmi ukrajinské historiografie dané rozsahem manévrovacího prostoru, škálou metodických postupů a interpretačních možností sovětských i mimosovětských odborníků se koncem 80. let ve srovnání s dřívějším stavem výrazně nezmenšily, objevily se však pokusy o vzájemnou komunikaci. První možnost navázání výraznějších kontaktů mezi příslušníky obou větví ukrajinské historiografie poskytlo založení Mezinárodní asociace ukrajinistů v italském Palermu uskutečněné v r. 1989. Výraznějších kontur nabyl příslušný trend až na prvním řádném kongresu asociace konaném na konci léta r. 1990 v Kyjevě. Právě sem datovala později Ukrajinská historická společnost počátek své snahy o převzetí spoluzodpovědnosti za vývoj historiografie přímo v Ukrajině – takový krok pro ní byl v předchozích desetiletích neproveditelný.

Překotný vývoj událostí v r. 1991 přispěl ke změnám společenského postavení historiků i jejich oboru. Bylo už uvedeno, že do této doby se oficiální historiografie sovětské Ukrajiny netěšila výraznější popularitě ani prestiži obyvatel této republiky. Pro historické zájmy rodící se ukrajinské opozice byly směrodatné spíše práce autorů v předchozích desetiletích zakázaných nebo programově zapomínaných. Zvláště výrazně se začal

obnovovat zájem o dílo Mychajla Hruševského. Tento autor monumentální syntézy vydávané v prvních třech desetiletích 20. věku (Istorija Ukrajiny – Rusy) nebyl ovšem vnímán jako pouhý historik, ale do značné míry i jako politik, který se výrazně podílel na úsilí Ukrajiny o získání státnosti v letech 1917 a 1918.¹²

Tento trend se přenesl i na Ukrajinu, kde bylo Hruševského dílo až do konce 80. let paušálně zavrhováno. Z faktografického hlediska bylo přitom tiše vytěžováno těmi historiky, kteří k němu měli přístup. Nepřekvapuje, že po pádu ideologických bariér směřovala část ukrajinské historické obce i laických zájemců k nekritické glorifikaci zmíněného historika i jeho odborných koncepcí. Za jeden z pozitivních trendů vývoje v 90. letech lze však označit snahu o maximálně podrobné poznání Hruševského biografie i pramenů spojených s jeho životem a dílem – běžně bylo pro práce tohoto zaměření používáno dokonce zvláštního termínu „hruševskoznavstvo“.¹³

Teprve události následující po srpnu 1991 (zejména dočasný zákaz činnosti KS Ukrajiny) odstranily hlavní faktor ovlivňující v předcházejícím období vývoj historiografie. Teoreticky se této vědní disciplíně otevřely značné vývojové možnosti. Náhlé odstranění ideologického tlaku však samo o sobě nemohlo garantovat, že ukrajinští historikové dokážou urychleně a bez problémů nabídnout takové pojetí dějin své země a národa, s kterým by se mohla ztotožnit ukrajinská inteligence i širší vrstvy obyvatelstva, které byly tak rychle vrženy do postsovětské skutečnosti. Propagandistické úsilí spojené s referendem o ukrajinské nezávislosti (1. 12. 1991) bylo přitom nesporně ovlivněno reinterpetací některých událostí z dějin Ukrajiny. Vhodně vybraná fakta i argumentace založená na jejich základě pomohly zvýšit počet voličů, kteří se vyslovili pro ukrajinskou nezávislost.

Formování státní reprezentace nezávislé Ukrajiny vstoupilo na konci r. 1991 do nové etapy. Vedoucí činitelé státu přitom zprvu jasně nenaznačili, jak si představují výklad národních dějin, kterého by se mohli při realizaci své vnitřní i zahraniční politiky a v rámci upevňování vlastní mocenské pozice přidržet. Představitelé ukrajinské politiky neměli zprvu snad ani dost času podrobně se nad takovými záležitostmi zamýšlet, protože vývoj

¹² Základní údaje o činnosti M. Hruševského obsahuje český knižní nekrolog (Jaroslav Bidlo, Mychajlo Hruševskij, Praha 1935. Srv. i Bohdan Zilynskyj, Vztah Mychajla Hruševského k Čechám a k české vědě, in: Ukrajina v současné české historiografii, Praha 2000, s. 68–81.

¹³ V rozvoji bádání o Hruševského životě a díle se výrazně angažoval např. vedoucí činitel UIT, prof. Ljubomyr Vynar působící v USA.

událostí byl velmi překotný. Přitom se politikové v projevech určitých historických událostí z národních dějin dotýkali, neboť úplně se jim vyhnout nebylo možné. Postoj ukrajinské historiografie a mnoha jejích představitelů (zejména bývalých členů komunistické strany) charakterizovala po určité době nejistota co do směřování dalšího vývoje doprovázená vědomím, že ze strany nové politické moci nepřichází žádná jasně formulovaná objednávka adresovaná historikům.

Určité provizorium přetrvávalo i v zákonodárné sféře. Parlamentní poslanci se museli postarat o vydání nových norem týkajících se širokého okruhu historických památek a pramenů i záležitostí spojených s jejich ochranou. Jako první byl na konci r. 1993 schválen Zákon o národním archivním fondu a archivních institucích, jiné následovaly až v dalších letech.¹⁴

Uskutečnění potřebných změn v širším měřítku, zejména důsledné a racionální přetvoření ukrajinské historiografie, nebylo v krátké době proveditelné. Jak u velké části jednotlivců, tak institucí chyběla potřebná schopnost sebereflexe či ochoty k ní. Neexistovaly podmínky k provedení skutečné vnitřní očisty celého oboru, jejíž nezbytnost byla tehdy částí historiků pocítována s ohledem na nepřirozený vývoj v předchozí časové etapě. Běžným jevem se stala zásadní proměna politických stanovisek i prioritních tematických okruhů, které se jednotliví odborníci pokoušeli zpracovat.

Důvod byl pochopitelný – ve své dosavadní podobě byl téměř úplně zmrazen výzkum dějin komunistické strany. Ústav dějin strany při ÚV KSU zaujímající ve struktuře ukrajinského dějepisectví dosti podstatné místo, byl urychleně přejmenován na Ústav politických výzkumů, ani pod takto změněným jménem však nebyl po srpnu 1991 uváděn jako spoluvydavatel UIŽ. Dosavadní zaměstnanci ústavu nejednou hledali uplatnění na jiných pracovištích. Totéž lze říci o pracovnících početných kateder dějin KSSS, resp. KSU na ukrajinských univerzitách, jejichž činnost náhle ztratila smysl, protože stát ztratil zájem na jejím pokračování.

Za této situace se formálně zvýšila role Ústavu dějin Ukrajiny Akademie věd, z jejíhož označení byl po srpnu 1991 vypuštěn upřesňující

¹⁴ Texty příslušných dokumentů jsou otištěny ve sborníku *Zakonodavstvo Ukrainy pro kulturu za stanom na 10 serpna 2000 roku* (Oficijne vydanňa), Kyjiv 2000. Kromě archivního zákona (s. 15–27) zde najdeme např. Zákon o muzeích a muzejnictví (z r. 1995), Zákon o vývozu, dovozu a návratu kulturních statků (z r. 1999) a Zákon o ochraně kulturního dědictví (z r. 2000).

dovětek „Ukrajinské SSR“. Tato instituce však neprošla v r. 1991 ani bezprostředně poté podstatnějšími personálními a organizačními proměnami. Spíše kuriózním paradoxem byla skutečnost, že kyjevská Kirovova ulice, v níž sídlila řada ústavů akademie věd včetně historického (umístěna zde byla i redakce UIŽ) byla přejmenována v r. 1993 právě jménem M. Hruševského.

Ústřední časopis Ústavu dějin Ukrajiny si uchoval pozici centrálního historického periodika, které bylo v r. 1991 a v bezprostředně následujícím období poměrně dlouho charakterizováno výraznou nehybností. Je příznačné, že mezi lednem a prosincem r. 1991 nebyla v rámci 21členné redakční rady časopisu uskutečněna jediná personální změna.¹⁵ Výrazem vůle po určitých nových přístupech bylo snad jen akceptování principů myšlenkového pluralismu redakcí, deklarované v UIŽ poprvé v listopadu 1991.¹⁶

Časopis jakoby ztrácel v období po potvrzení ukrajinské nezávislosti dech stejně jako řada jiných odborných nebo všeobecněji zaměřených periodik. Redakce UIŽ musela snížit počet ročně vydávaných čísel ze dvanácti na šest, po určitou dobu navíc narůstaly potíže s dodržováním časového harmonogramu jejich vydávání. Výrazně začal klesat náklad časopisu.¹⁷ Redakce začala přímo v listu oslovovat případné sponzory, kteří by umožnili další vydávání UIŽ.

Okolnosti si vynutily také změnu vydavatelské politiky v oblasti odborných monografií. Přednost dostávaly méně rozsáhlé tituly publikované v podobě velmi skromně vybavených brožur zbavených obrazového materiálu a tištěných na papíru značně problematické kvality. Tato skutečnost, ač se to může zdát paradoxní, přispěla však k určitému zpružnění vydavatelské praxe historického ústavu. Obdobné problémy byly tehdy charakteristické pro ukrajinské vydavatelské poměry v plném jejich rozsahu.

Výrazné změny ve složení redakční rady UIŽ nastaly až ve druhé polovině roku 1994. Tehdy se na jeho vydávání podílel vedle Ústavu dějin Ukra-

¹⁵ Šéfredaktorem tedy zůstával M. V. Koval, funkci tří jeho zástupců vykonávali V. M. Volkovynskij, V. I. Kuznecov a V. M. Ryčka. Jako vědečtí redaktori UIŽ byli uváděni Koval, Volkovynskij a Ryčka.

¹⁶ „Redakce otiskuje materiály, aniž by vždy sdílela názory jejich autorů,“ praví se poprvé v UIŽ 1991/11, obálka s. 2.

¹⁷ Na počátku r. 1992 činil náklad UIŽ 12 625 výtisků, o tři roky později se jednalo už jen o 7510 výtisků a koncem 90. let se propadl k rozsahu zhruba 1500 výtisků, tedy téměř na desetinu výchozího stavu. Příslušné údaje byly pravidelně uváděny na druhé stránce obálky každého čísla.

jiny ještě Ústav národních vztahů a politologie Národní akademie věd Ukrajiny, jak zněl její název po další změně. V mezidobí opustila redakční radu třetina dosavadních členů (sedm osob) – nahradilo je dvanáct členů nových, změnili se také dva ze tří vědeckých redaktorů.¹⁸ Redakční rada se tímto krokem z poloviny obměnila. Do jejího čela se postavil na místo M. Kovala Valerij Smolij. Jeho hlavní specializací bylo už před počátkem 90. let kozácké období ukrajinských dějin, jehož výzkum začal náležet k velmi populárním a vyhledávaným.

Už v r. 1993 byly navázány první kontakty představitelů UIŽ s konkurenčním UI a naznačen program určité budoucí spolupráce.¹⁹ Realizace podobných projektů však zůstávala dosti složitou záležitostí. Texty ukrajinských historiků z diaspory nebyly až na malé výjimky v UIŽ tištěny ani v následujících letech. Určitým projevem uznání pro dříve odmítaného protivníka se stal až jeden z článků otištěných u příležitosti 30. výročí UIŽ a pokoušející se o paralelní sledování a komentování minulosti a vzájemných vztahů obou periodik.²⁰ Slavnostní číslo UIŽ věnované jubileu tohoto časopisu naznačilo, že historikové postavení do jeho čela rozhodně neztratili sebevědomí. Prostor k hodnocení dosavadní cesty UIŽ dostali v jubilejním čísle nejen bývalý šéfredaktor,²¹ ale také funkčně nejvýše postavený historik v ukrajinském státě i hlavní představitel historiků ukrajinské diaspory. Z hlediska časopisu však bylo důležitější, že slova se ujal i „hodnotitel nejvyšší“ z neodborných kruhů – jubilea časopisu vzpomněl i tehdejší ukrajinský prezident Leonid Kučma.²²

Poněkud větší reorganizace historických pracovišť zaměřující se na zkvalitnění výsledků odborné práce charakterizovala postavení historiografie na ukrajinských univerzitách i jiných vysokých školách. Princip centralizace byl aspoň zčásti opuštěn. Nejen dosavadní, ale také nově vzniklé university získaly možnost určitého vzájemného soutěžení. Platilo to v nemalé míře i v případě Kyjeva, kde doposud jediné státní univerzity vyrostl soupeř. Konkurenční Kyjevsko–mohyljanská akademie navázala názvem na první východoslovanskou vysokou školu s tradicí sahající do poloviny 17. století.

¹⁸ Jako vědeckí redaktori UIŽ byli v dalším období uváděni O. Rejent, V. Ryčka a O. Rubljov.

¹⁹ V. R. Mychajlyk, „Ukrajinskij istoryčnyj žurnal“ ta „Ukrajinskij istoryk“: obrijni spivrobitnyctva, UIŽ 1994/1, s. 154 (jednalo se o setkání V. M. Ryčky s L. Vynarem).

²⁰ L. D. Sakada, Dva žurnaly ukrajinskych istorykiv: „Ukrajinskij istoryčnyj žurnal“ ta „Ukrajinskij istoryk“, UIŽ 1994/4, s. 58–68. L. Sakadová patřila i mezi přispěvatele UI.

²¹ M. V. Koval, Flahman vitčyžňanoji istoriohrafiji, UIŽ 1998/4, s. 11–19.

²² Tamtéž, s. 3.

Výrazně ožilo také Lvovské akademické i univerzitní centrum, k čemuž přispěl návrat Ševčenkovy vědecké společnosti z exilu v západním světě do jejího původního působiště uskutečněný na počátku 90. let. Vysoké školy s výukou historie se však objevily ve zvětšeném počtu i jinde, např. na Volyni, ležící v půli cesty mezi Lvovem a Kyjevem. Pomaleji vzrůstal i význam dalších univerzitních center zajišťujících výuku historie (např. Černovice na Bukovině nebo Užhorod v Zakarpatské oblasti).

Nehledě na zmíněné vzájemné rozdíly byly akademické i vysokoškolské instituce brzy po r. 1991 stíženy podobně složitými problémy. Jednalo se o způsob a podobu financování historického výzkumu i publikačních projektů ovlivněné těžkým propadem ekonomiky nezávislé Ukrajiny v první polovině 90. let. Financování vědy, nejen institucí a jejich pracovníků, ale i publikací výsledků historického výzkumu, nemohlo být zajišťováno v dostatečném rozsahu.

Historiografie ztratila postavení ideologického pomocníka a podpůrce dřívější vedoucí politické síly a současně se ztratil politický subjekt odměňující ji za příslušné služby. Vytvořilo se určité vakuum, které vedlo k omezení výzkumných a vydavatelských programů odborných pracovišť. Je samozřejmé, že skončilo také dosavadní upřednostňování předimenzovaného a odborně problematického výzkumu nejnovějších dějin. V důsledku ztráty dosavadních sociálních a finančních jistot nastal odliv části odborníků do nadějnějších výdělečných sfér. Jiní historikové se snažili získat možnost práce v zahraničních odborných centrech nebo těžit z různých stipendijních a grantových programů finančně zajišťovaných převážně z prostoru západního světa nebo bývalých satelitů SSSR z prostoru středovýchodní Evropy.

Pokud bychom chtěli v této souvislosti hovořit o jakémisi „pročištění oboru“, znamenalo by to podlehnoutí určitému optickému klamu. Vývoj ukrajinské historiografie po r. 1991 byl poznamenán tím, že nebyli prakticky nijak postiženi historikové, kteří v předchozím období vytvářeli pod patronátem KSU zpolitizovanou a odborně často zcela bezcennou podobu ukrajinského dějepisectví. Vědečtí pracovníci, kteří zaujímali na sklonku sovětského období vedoucí pozice, dokázali si své postavení zachovat bez ohledu na dočasný zánik KSU. Se stranou se ovšem organizačně i názorově rozešli a postavili se na nové, státoporné pozice – ať už z přesvědčení nebo proto, že to vyžadoval vývoj. Tito jedinci tak samozřejmě zablokovali možnost podstatnějších institucionálních proměn ukrajinského dějepisectví a znemožnili razantnější nástup představitelů mladší generace.

Část ukrajinských historiků nemohla být s výše popsanými trendy vývoje své disciplíny spokojena. Jednalo se zvláště o ty jedince, jejichž publikační i jiné možnosti byly za sovětského režimu omezeny nebo zcela znemožněny. Některé z nich lze dokonce označit za sympatizanty ukrajinského intelektuálního disentu 60. a 70. let. Nejznámější osobou z tohoto okruhu se stal archeolog a historik Mychajlo Brajčevskij, který v polovině 60. let zpochybnil stranickou tezi o opětném spojení Ukrajiny a Ruska v r. 1654, jejíž vyznávání bylo v odborných kruzích po více než tři desetiletí závazné.²³ Některí z těchto historiků navíc nešetřili výraznou kritikou ani při hodnocení základních aspektů vývoje ukrajinského státu po r. 1991.²⁴

Pro osoby z uvedeného okruhu mohl být dílčím východiskem vstup do UIT. Vedení společnosti přeneslo v 90. letech podstatnou část aktivit organizace ze západního světa na ukrajinskou půdu. Konference k 30. výročí vzniku UIT se konaly v r. 1995 ve Lvově, Kyjevě a Užhorodě.²⁵ Je příznačné, že zatímco ve Lvově našla tato akce zřetelně pozitivní ohlas, v hlavním městě Ukrajiny byla řadou historiků z okruhu Ústavu dějin Ukrajiny či UIŽ ignorována. Tato skutečnost svědčí výrazně o odlišné podobě nálad v různých odborných centrech – zejména v prostředí jižní Ukrajiny nenacházely zprvu snahy společnosti výraznější ohlas. Průlomem se stalo až založení odbočky v Oděse v létě r. 1999.²⁶

Tiskový orgán společnosti – *Ukrajinskyj istoryk* – byl sice nadále tištěn v USA, v jeho redakční radě a skupině konzultantů se však v poměrně velkém počtu objevili historikové z Ukrajiny. Funkci redaktora vykonával Mychajlo Brajčevskij. Ze 14 členů redakční rady jich téměř polovina (šest osob) působil na Ukrajině (J. Daškevyč, J. Dzyra, M. Kovalskij, J. Mycyk, O. Mazurok a V. Serhijčuk). Nikdo z těchto historiků se souběžně neangažoval v rámci UIŽ.

Pokud přihlídneme ke geografickému momentu, zjistíme, že z ukrajinských historiografických center byly v redakční radě časopisu kromě

²³ Srv. poslední verzi Brajčevského centrální práce *Pryjednanňa či vozzjednanňa?* (Tryptych) otištěnou ve sborníku *Perejaslavka rada 1654 roku* (Istoriohrafija ta doslidženňa), Kyjiv 2003, s. 294–418 s komentářem I. Hyryče (s. 419–425). Tato událost si uchovává v ukrajinském historickém myšlení hlavní místo.

²⁴ Upozornit lze např. na publicistické texty historika J. Daškevyče na stránkách některých národně-radikálních periodik, např. v kyjevském týdeníku *Šljach peremohy*.

²⁵ Informace o těchto akcích přinesl jubilejní svazek *UI 32* (1995), s. 344–347, 353–356.

²⁶ Vadym Chmarskyj, *Odeskyj osередok UIT: utvorenňa i perspektyvy dijálnosti*, in: *Ukrajinska istoryčna nauka na porozji XXI stolittja*, tom 1, Černivci 2001, s. 93–95.

Kyjeva zastoupeny ještě Lvov, Užhorod, Ostroh (na Volyni) a Dněpropetrovsk. Také skupina autorů publikujících v UI byla zhruba z poloviny tvořena historiky působícími v Ukrajině. Paritní zastoupení obou skupin historiků bylo dodrženo i při vytvoření Světové konzultační rady UIT v r. 1998.²⁷ V tomtéž roce existovalo na ukrajinském území sedm místních organizací UIT a další dvě se nacházely ve fázi organizace.²⁸ Lze tedy konstatovat, že ukrajinští historikové se na určitou dobu rozdělili do dvou proudů, které vyvíjely badatelskou a vydavatelskou činnost paralelně a udržovaly mezi sebou jen poměrně omezené kontakty.

Svrážnou reakcí na snahy Ukrajinské historické společnosti o rozšíření činnosti z diaspory přímo na území Ukrajiny bylo vytvoření Ukrajinské akademie historických věd v r. 1999. Jejím prezidentem byl zvolen Valerij Smolij, v té době už po dva roky vicepremiér Ukrajiny. Jako jeden z viceprezidentů nové struktury se prosadil Volodymyr Lytvyn, šéf administrace tehdejšího prezidenta Kučmy a od r. 2000 předseda ukrajinského parlamentu.²⁹

Brzy po rozpadu SSSR začaly být vyslovovány pochybnosti o reálném obsahu nově vzniklé ukrajinské státnosti. Nesporné je, že dosavadní „gubernská“ Ukrajinská SSR se přetvořila do podoby státu nezávislého více než v kterékoli části sovětského období svých dějin. Postsovětská Ukrajina, která se zbavila dosavadního všesvazového rámce, nesporně potřebovala historiografii nezávislou na zavržených ideologických schématech. Nejcitelněji byl tento problém pocítován ve vzdělávací sféře, a to prakticky u všech stupňů a typů škol. Do konce 80. let nebyly vykládány dějiny Ukrajiny jako samostatný předmět ve školách této republiky – přednášeny byly dějiny SSSR reprezentované samozřejmě především ruskou historickou látkou.³⁰

Důležitým úkolem ukrajinských historiků se proto stala příprava nových, populárněji pojatých syntéz a učebnic. Jejich cílem bylo postupně vytváření historického myšlení nejmladší generace obyvatel, ale také jeho změna u příslušníků generačně starších skupin, pokud byli ochotni o těchto záležitostech uvažovat. V podmínkách silné ekonomické, sociální a zčásti

²⁷ UI 35 (1998), s. 354.

²⁸ Tamtéž, s. 355–358. Jednalo se o pobočky v Kyjevě, Ostrohu, Užhorodě, Černovicích, Drohobyči, Charkově a Lvově, resp. v Dněpropetrovsku a Čerkasech.

²⁹ UIŽ 1999/3, s. 158.

³⁰ Na tuto skutečnost s trpkostí upozorňoval ve svých deníkových záznamech např. slavný filmový režisér O. Dovženko.

i morální krize, která se v novém státě projevovala v maximální míře po značnou část 90. let 20. století, se původně vzrůstající zájem o dějiny země samozřejmě zčásti redukoval.

Publikování nových učebních příruček nebo populárně zpracovaných kompendií, ale také např. školních historických atlasů, představovalo důležitý krok kupředu při utváření společenské funkce ukrajinské historiografie. Nikdo si už nemohl uchovat monopol na jejich zpracování, objevily se i syntézy mladých historiků (např. Natalie Jakovenkové a Jaroslava Hrycaka), které se dočkaly i překladu do některých cizích jazyků. Zároveň se v rámci podobných výkladů ukrajinských dějin začaly projevovat určité regionální rozdíly mezi jednotlivými odbornými i vydavatelskými centry.

Závěrečnou část výkladu se pokusím věnovat pohledu na chronologické a tematické okruhy, které ukrajinští historikové v 90. letech zkoumali a k nimž publikovali své práce i edice dokumentů. Také zde se ve srovnání s předchozím obdobím prosadily určité inovace a změny dané tím, že celostátní plánování historické práce přestalo v dřívější podobě existovat.

Nelze říci, že by výrazně poklesl zájem o zkoumání ukrajinských dějin 20. století. Spíše se jednalo o zásadní přeorientování hodnotících kritérií a změnu témat vnímaných jako prioritní. Takovéto postavení získaly problémy dosud zcela nebo částečně tabuizované. Velký zájem historiků začaly vyvolávat otázky spojené s tradicí ukrajinské státnosti od středověku až do 20. století. Výrazně se prosazovaly náměty spjaté s pokusem o nastolení ukrajinské státnosti v letech 1917–1920, tedy pokusům o vyčlenění Ukrajiny z rozpadlého carského Ruska a Rakouska-Uherska, resp. o sjednocení obou poněkud odlišně se vyvíjejících státních celků – Ukrajinské lidové republiky a Západoukrajinské lidové republiky.³¹ Tato tematika se stala v jistém slova smyslu kultovní a jejímu zkoumání je věnována značná energie.

Pozornost byla věnována i pozdějším, z tohoto hlediska méně úspěšným pokusům spjatým zejména s ukrajinským nacionalismem jako ideologií a s ozbrojeným hnutím odporu postupně zápasícím proti státní i vojenské moci nejprve polské (do r. 1939), poté sovětské i německé (v letech druhé světové války) a poté sovětské i polské (v letech 1944–1947). Zájem o ukrajinský nacionalismus je zacílen především na dobu jeho rozvoje

³¹ Vývoj východoukrajinské varianty státnosti byl v průběhu r. 1918 přerušena existencí polomonarchické formy Ukrajinského státu vedeného hetmanem Pavlem Skoropadským. Také tomuto období a jeho přínosům byla od počátku 90. let věnována pozornost historiků.

přímo na území západní Ukrajiny, zejména ve východní Haliči. Proto také průběžně rozvíjený zájem o tento fenomén byl nejsilnější v západoukrajinských regionech, ale v menším rozsahu se projevil i jinde v Ukrajině.

Motivací pro část zejména mladých historiků se stala skutečnost, že v 90. letech 20. století byla zpět na Ukrajinu přenesena činnost exilového nacionalistického hnutí. Jeho představitelé, rozdělení do několika navzájem zneprátených frakcí, se s nepříliš velkým úspěchem pokusili vstoupit do aktuálních politických zápasů. Vzhledem k tomu, že toto hnutí aktivně zkoumá vlastní historii, je zájem historiků o tuto tematiku ještě více posílen, zvláště když názory veřejnosti v různých regionech Ukrajiny jsou v této věci výrazně diferencovány a vědecké zkoumání je doprovázeno silnými kontraverzemi v tisku.

Ukrajínští historikové zkoumající 20. století se začali ve vzrůstajícím rozsahu zabývat také moderní ukrajinskou emigrací a diasporou a významnými osobnostmi z jejího okruhu. V případě výběru některých témat hrála důležitou roli možnost výjezdu do zahraničních archivů, která úspěšnost výzkumu této oblasti do značné míry podmiňovala. Mnoho bylo ukrajinskými odborníky vykonáno i při zkoumání fenoménu ukrajinské emigrace v meziválečném Československu. V případě této oblasti historického výzkumu je třeba podtrhnout postupně se prosazující náběhy směřující k interdisciplinaritě výzkumu i podíl odborníků z jiných zemí.³²

Není třeba zvláště zdůrazňovat, že v 90. letech se samozřejmě prosadil souběžný ústup látek týkajících se ukrajinských dějin 20. století, které zaujímaly v sovětském období v ustálené, politicky posvěcené hierarchii hodnot přední místo. Jednalo se zejména o tematiku spjatou s vnějším i vnitřním vývojem KSU. Silné zredukování počtu prací věnovaných vývoji problematické, avšak nepominutelné politické struktury však lze vnímat jako určitou chybu. Plnohodnotné zpracování ukrajinských dějin většiny 20. století se bez hlubší znalosti této tematiky neobejde.

Druhý tematický okruh, jemuž byla věnována daleko výraznější pozornost než dříve, se vztahoval k tradici ukrajinské státnosti ve starším období. Jednalo se o výklad a rozbor specifického fenoménu, kterým byl své-

³² Toto konstatování platí samozřejmě i pro Českou republiku, kde se v 90. letech uskutečnilo za účasti domácích odborníků i referentů z Ukrajiny i dalších zemí, několik odborných konferencí a seminářů věnovaných této problematice. Také z těchto akcí vzešlo několik sborníků, které však z hlediska okruhu autorů ani tematického zaměření nelze jednoznačně vřadit mezi produkty ukrajinské historiografie.

různý, krátkodobě existující hetmanský stát (v ukrajinštině označovaný termíny *Hetmanščyna* nebo *kozacka deržava*) rozvíjející se v severovýchodní Ukrajině mezi polovinou 17. a 18. století.³³

O něco méně výrazné výsledky přinesl výzkum dějin Kyjevské Rusi v samostatné Ukrajině, jakkoli v tradici sledování ukrajinské státnosti, resp. historických předstupňů její současné podoby zaujímá tato problematika výraznou roli. Jedním z důvodů mohly být užší interpretační možnosti naskytující se při práci s relativně uzavřeným souborem pramenů. V nově vydávaných syntézách ukrajinských dějin je však období Kyjevské Rusi vždy výrazně zastoupeno. Interpretace této části dějin Ukrajiny vyvolává polemické střety a interpretační spory s ruskými specialisty. Obecně lze říci, že se po dlouhodobé stagnaci vynořila jako perspektivní obor také ukrajinská medievistika a intenzivněji než dříve probíhal také vývoj pomocných věd historických.

Zkoumána byla samozřejmě také ostatní období vývoje ukrajinského územního areálu. Objevila se celá řada témat usilujících o metodologicky nové uchopení témat z kulturních dějin a církevních dějin nebo dějin osvěty. Výrazně se rozvíjí na různých úrovních historická regionalistika, ačkoli i ona trpí často nedostatkem finančních prostředků. Problematika historické produkce v Autonomní republice Krym, která je z tohoto hlediska pravděpodobně nejspěšnější, nemůže být na tomto místě posuzována vzhledem k tomu, že o jejím vývoji nemám k dispozici dostatek údajů.

Pro českého čtenáře by byla ještě zajímavější problematika regionálního dějepisectví v Zakarpatské oblasti, týkající se i někdejší československé správy území Podkarpatské Rusi. Publikací z této oblasti je k dispozici daleko více, protože se aktivizovalo užhorodské intelektuální i vydavatelské centrum, nejsilnější v regionu. Zvláštním problémem se stal vznik organizovaného, reálně menšinového rusínského hnutí, jehož představitelé se kromě hlavních snah směřujících do oblasti filologie pokusili o vlastní historický pohled na historii regionu a její etnické aspekty.³⁴

Zdá se, že společenská potřebnost, resp. využitelnost ukrajinské historiografie se po překonání prvotní nejistoty v průběhu sledovaného deseti-

³³ Srv. např. sborník *Ukrajinska kozacka deržava: vytoky ta šljachy istoryčnoho rozvytku. Materialy četvrtých vseukrajinských istoryčnych čytaň* (red. V. Smolij), Kyjiv 1994.

³⁴ Sumarizační charakter má encyklopedie, kterou připravil v ruštině Ivan Pop, *Encyklopedija Podkarpatskoj Rusi, Užgorod 2001*, její koncepce a zaměření je však velmi diskutní. Autor se poté prezentoval i dvěma českými knižními tituly.

letí nakonec opět zvýšily. Jedním z potvrzení této skutečnosti a dosti zajímavým fenoménem se poměrně rychle stala účast některých historiků v nejvyšších strukturách různých větví státní moci. V bezprostředním okolí prezidenta získali postupně významnou pozici Dmytro Tabačnyk a Volodymyr Lytvyn, jako místopředsedové vlády působili v různých obdobích Ivan Kuras a Valerij Smolij.³⁵

V tomto směru je ovšem navazováno na určité prvky tradice ze staršího období. Např. historik P. Troňko byl v letech 1961–1978 rovněž ukrajinským vicepremiérem a z této funkce pak vedla jeho cesta do akademického historického ústavu. Nová generace postsovětských historiků-politiků se s výjimkou V. Smolije před svým vstupem do politiky do rozvoje historické vědy nijak výrazně nezapsala. Nesporná je také angažovanost těchto osob v rámci komunistické strany v posledním období její existence před r. 1991, která ovlivnila i jimi zkoumanou tematiku týkající se nejnovějších dějin. S novými aktivitami KSU otevřenými po r. 1993 už tito historikové svůj osud nespojili, což nijak nepřekvapuje. Zůstává otázkou, zda tato forma osobního propojení některých historiků s politikou může celému vědnímu oboru přinést něco pozitivního.

Prostřednictvím těchto poznámek se blížím k shrnutí celého tématu. Přestože rok 2000 v dějinách Ukrajiny jako státu žádným výrazným mezníkem nebyl, lze z hlediska vývoje ukrajinské historiografie upozornit na několik zajímavých událostí. Námí sledované desetiletí bylo symbolicky uzavřeno vydáním posledního svazku patnáctidílného cyklu publikací se společným názvem „Ukrajina v průběhu staletí“. Soubor, který vycházel od jara r. 1998, lze vnímat jako do jisté míry reprezentativní a zároveň politicky posvěcený z vyšších míst.³⁶

Druhou důležitou událostí, která zasluží připomenutí, byl Mezinárodní vědecký kongres nazvaný Ukrajinská historická věda na prahu 21. století. Jeho konání v městě Černovicích v květnu r. 2000 zajistily čtyři instituce. Velmi důležitým momentem se stala spolupráce Ústavu

³⁵ Připojme ještě, ač je to časově mimo rámec tohoto zpracování, že po parlamentních volbách z jara r. 2002, byl V. Lytvyn zvolen předsedou ukrajinské Nejvyšší rady a v této funkci setrval i na počátku r. 2005, po nástupu prezidenta Juščenka do funkce.

³⁶ Cyklus definovaný v tiráži jako „vědecko-populární“ byl napsán 24 autory, vydalo jej kyjevské nakladatelství Alternatyvy a jako hlavní redaktor je uveden akademik V. A. Smolij. Celý předposlední svazek je věnován právě popisu událostí let 1991–2000 (V. M. Lytvyn, *Ukrajina na mezi tysjačolití /1991–2000 rr./*, Kyjiv 2000), zatímco poslední díl zpracoval tematiku ukrajinské diaspory.

dějin Ukrajiny Národní akademie věd Ukrajiny a Ukrajinské historické společnosti spojující odborníky z USA, Ukrajiny, Kanady a některých evropských zemí. Celou akci tak lze chápat jako završení určité etapy spolupráce obou hlavních historických institucí, přestože někteří významní historikové z kyjevského historického ústavu chyběli.³⁷ Výsledkem jednání se stal čtyřsvazkový sborník přednesených referátů.³⁸ Zajímavý byl kongres mj. tím, že účast historiků jednotlivých regionálních center byla značně nevyrovnaná. Nejvýrazněji se zde prezentovali domácí, černovičtí, odborníci, po nich hosté z Kyjeva a jiných center západní Ukrajiny – málo výrazně zde však byla zastoupena celá východní, resp. jižní část země.

V závěru lze konstatovat, že ukrajinská historická věda prošla v průběhu posledního desetiletí 20. věku obdobím bouřlivého rozvoje. Důležitým průvodním jevem této evoluce byl pluralistický vývoj doprovázený větším počtem diskusí a polemik, než tomu bylo dříve. Významným vývojovým trendem se stal také rostoucí počet odborných center. Jak knižní, tak i časopisecká nebo sborníková produkce se vzhledem k posunu části vydavatelských aktivit do většího počtu regionálních center rozrostla do dříve těžko představitelné šíře.³⁹

Důležité je, že zanikl brzdicí fenomén autocenzury doplňovaný nezbytností stálých ohledů na ideový konservatismus opatrnického kyjevského komunistického vedení. Pominuly také nezbytné ohledy na skutečnost, „co by na to mohla říci Moskva“. Výzkum mohl být tedy směřován do mnoha dříve tabuizovaných problémových okruhů dotýkajících se ukrajinských státních, vojenských, církevních a dalších tradic.

Rozštěpení ukrajinského historického výzkumu do dvou základních proudů, které bylo několikrát konstatováno v tomto textu, nebylo úplně překonáno ani v r. 2000, trvaly otevřené či skryté diskuse a polemiky mezi

³⁷ Ve sborníku není např. obsažen příspěvek ředitele ústavu V. Smolije, zatímco předseda UIT L. Vynar zde stať publikoval.

³⁸ Ukrajinska istoryčna nauka na porozi XXI stolittá, tom 1–4, Černivci 2001. Celkový rozsah všech čtyř dílů příspěvků výrazně překročil 1000 stran. Odpovědnými redaktory sborníku byli profesoři L. Vynar z Kentu v USA a J. Makar z Černovic. Překvapující je poměrně malý náklad – pouhých 300 výtisků. Pro zajímavost lze uvést názvy některých sekcí, např. Ukrajinská historická společnost od minulosti k budoucnosti, Aktuální problémy současné ukrajinské historické vědy (Otázky domácích dějin), Aktuální problémy historiografie a vědy o pramenech atd.

³⁹ Pro případ lze uvést jihoukrajinská města Kirovohrad a Kryvyj Rih zatlačená v sovětském období do pozice druhořadých, nevýrazných a téměř neintelektuálních provinčních center.

jejich příslušníky.⁴⁰ Přesto lze konstatovat, že sledované desetiletí značně přiblížilo možnost navázání korektních vztahů a vyrovnávání protiv mezi oběma skupinami. Ukrajinská historiografie nastoupila cestu k výrazné vnitřní obnově.

Tyto základní pozitivní skutečnosti nebyly znehodnoceny ani nespornými finančními problémy, které znemožnily či odsunuly realizaci řady publikačních projektů a přiměly část historiků k opuštění oboru. V zásadě lze říci, že ukrajinská historická věda se dnes vyvíjí bez ohledu na některé dílčí problémy v tak příznivých podmínkách, které v dosavadních dějinách této země, národa a s nimi spojeného vědního oboru nemají analogii.

⁴⁰ Zajímavou roli sehrává v této oblasti kyjevský recenzní měsíčník *Krytyka*, odkud je dlouhodobě veden zápas proti přežívajícímu postsovětsky konzervativnímu způsobu redakčního zpracování UIŽ.